

VOLKSKUNDE EN OUDE FOTO'S IN GERAARDSBERGEN

Albert Schrever

In samenwerking met de plaatselijke cultuurraad geeft het Geraardsbergse stadsbestuur in oktober 2000 een gecommuniceerd kunstboek uit over notaris Désiré De Clercq, de vader van de kunstfotografie ⁽¹⁾ in Geraardsbergen. Hoofdredacteur Mark Van Gysegem krijgt de medewerking van enkele vorsers uit de Krakelingenstad om de ruim 60 geselecteerde 19de-eeuwse kunstfoto's van de Geraardsbergse amateur-fotograaf in hun diverse aspecten te belichten.

1. Ruim 200 unieke oude foto's

Toen een stadsgenoot ons medio 1995 ruim 200 goed bewaarde oude foto's van de hand van de Geraardsbergse notaris De Clercq (1842-1923) ter inzage gaf twijfelden we er geen ogenblik aan dat we een unieke ⁽²⁾ reeks kunstfoto's in handen hadden en waren we er onmiddellijk van overtuigd dat daaraan niet alleen een origineel boek maar ook een interessante tentoonstelling kon worden gewijd.

Nadat we verscheidene cultuurhistorisch geïnteresseerden uit de streek de gelegenheid hadden geboden zich van de unieke waarde van die collectie te overtuigen en nadat het stadsbestuur en de cultuurraad ons hun medewerking aan dit tweevoudig project hadden toegezegd zochten we ook een minder subjectief waardeoordeel en gingen we te rade bij een specialist van buiten de

stadsgrenzen: lic. Mark Van Gysegem die, als kunsthistoricus en gewezen docent aan het Nationaal Radio- en Filminstituut in Brussel en aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Gent, verscheidene studies over de geschiedenis van de fotografie ⁽³⁾ schreef. Toen hij met de indrukwekkende serie kunstfoto's werd geconfronteerd gaf hij toe nooit eerder een zo grote verzameling van één 19de-eeuwse Oost-Vlaamse kunstfotograaf bij elkaar te hebben gezien. Onmiddellijk verklaarde hij zich dan ook bereid mee te werken aan het boek en aan de tentoonstelling. Met het fiat van het stadsbestuur kon hij dadelijk starten met een zoektocht naar de sporen die De Clercq naliet in diverse binnen- en buitenlandse archieven, collecties, musea en publicaties.

2. De Clercq versus Declercq

Om bio- en bibliografische verwarring te voorkomen dienen we ons eerst even te buigen over de spelling van de familienaam De Clercq/Declercq. In tegenstelling tot de officiele documenten, waarop de naam van de notarisdynastie ⁽⁴⁾ De Clercq nagenoeg steeds in twee woorden wordt geschreven, ondertekende de notaris-fotograaf zijn foto's en stempelde hij ze ook af met zijn lichtjes gewijzigde familienaam in één woord als D(ésiré) Declercq. Die niet-officiële spelling vinden we niet alleen ook terug

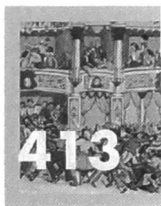
op de ledenlijsten van de *Association Belge de Photographie* (=ABP) die hij in 1874 mee had helpen stichten maar eveneens onder zijn talrijke artikels en op zijn overlijdensbericht in het Bulletin van die vereniging. We vermoeden dat notaris De Clercq daarmee zijn beroepsactiviteiten onopvallend maar toch merkbaar wou scheiden van zijn artistieke bezigheden waarvoor hij dan de naam Declercq gebruikte. Een gelijkaardige dubbelnaam vinden we in de eerste helft van onze eeuw bij de Geraardsbergse dokter-literator Arthur Broeckaert ⁽⁵⁾ (1894-1977) die zich in de eerste helft van onze eeuw, al dan niet geïnspireerd door notaris De Clercq - fotograaf Declercq, voor zijn vijf letterkundige werken ook geen echte schuilnaam koos maar de met slechts één letter ingekorte 'artiestennaam' Broeckaert hanteerde. Naar het voorbeeld van de kunstenaar spellen we zijn artiestennaam ⁽⁶⁾ voortaan dan ook steeds in één woord.

3. Waar en Wanneer?

Van de ruim 200 foto's zijn er hooguit twintig met een onderschrift en amper de helft daarvan zegt iets over de plaats van de opname. Behalve een beperkt aantal foto's met duidelijk herkenbare beelden uit het Geraardsbergse zijn de meeste van zijn kunstwerken dan ook moeilijk of helemaal niet te lokaliseren. Toch twijfelen we er niet aan dat ze overwegend ⁽⁷⁾ thuishoren in Zuid-

Oost-Vlaanderen, niet alleen wegens het moeilijke transport van het groot aantal technische benodigdheden die de toenmalige fotografen gebruikten maar ook omwille van hun geringe mobiliteit. F. Hielbrun, hoofd van de fotocollecties in het Parijse Musée d'Orsay, geeft een uitvoerige beschrijving van de "traveler's paraphernalia", ⁽⁸⁾ de zware lasten die rondreizende fotografen (tot diep in de helft van vorige eeuw) moesten meesleuren: "This meant that traveling photographers had to carry a whole laboratory around with them. In addition to the darkroom and its accessories, there was a folding tent which, once pitched, provided the total darkness in which the photographer could process the plates. They also carried a wooden box which doubled as a table. This contained a dozen or so flasks of chemicals, a supply of clean plates, basins and glasses, distilled water, plate-holders, a tripod, and, of course, the camera itself which alone could weigh a dozen kilos" (p. 158).

Nog moeilijker is de precieze datering, die op geen enkele foto staat vermeld. We vermoeden dat zijn eerste kunstwerken ten vroegste tot stand kwamen in 1874, het jaar waarin hij één van de stichters van de ABP was geworden, wellicht nadat hij een tijdje had geëxperimenteerd met die nieuwe kunst en haar vele technieken. Zoals Van Gysegem in het nog te drukken boek schrijft hield Declercq zich tot 1890 intens bezig met

de fotografische technieken waarover hij talloze Duits- en Engelstalige artikels vertaalde of bewerkte voor het Franstalige Bulletin van de ABP. We sluiten dan ook niet uit dat de meeste van zijn kunstwerken tot stand kwamen na 1890 en vooral nadat Declercq in 1892 internationale faam had verworven met *Wat eene moeder lijden kan*.

4. 'Wat eene moeder lijden kan'

Geïnspireerd door de tot de verbeelding sprekende titel (maar niet door de inhoud) van het gelijknamig boek

(1843) van Hendrik Conscience hebben verscheidene kunstenaars in ons land dat thema uitgebeeld. Zo bezit Geraardsbergen een doek *Wat een moeder lijden kan* dat de plaatselijke kunstschilder Eugène de Block ⁽⁹⁾ (1812-1893) nagenoeg gelijktijdig met het werk van Conscience tot stand bracht. En kort vóór de eeuwwisseling gaven de Geraardsbergse 'Cock Frères' een uitgebreide reeks ansichtkaarten uit als *Souvenir de Grammont*. Eén ⁽¹⁰⁾ ervan kreeg eveneens die titel mee en ze ontstond nagenoeg gelijktijdig met de foto die aan Declercq internationale faam

Nadat hij met "Wat eene moeder lijden kan" in 1892 een internationale onderscheiding kreeg was die prent zowat het visitekaartje van de Geraardsbergse amateur-fotograaf Désiré Declercq. Deze foto bezorgde aan de Geraardsbergse amateur-fotograaf Désiré Declercq internationale faam.

bezorgde. Net als de foto van Declercq stellen de werken van de Block en van Cock Frères een arme en slechtbehuiste moeder voor, bij de wieg van haar stervend kind.

5. Renaat en de Volkskunde in Geraardsbergen

Omdat we in de collectie ook verscheidene foto's met volkskundige betekenis aantreffen trokken we ermee naar Renaat van der Linden die zeer hechte banden had met de Oudenbergstad en haar rijke volkskundige traditie: niet alleen omdat hij er zijn klassieke-humanioravorming kreeg in het Sint-Catharinacollege (Retorica 1937) maar beslist ook omdat hij er zijn liefvallige echtgenote, mw. Nelly Diependaele, vond. Nooit zal iemand kunnen achterhalen hoe vaak hij naar het Denderstadje kwam om er tentoonstellingen te openen, toespraken te houden, vergaderingen bij te wonen of te leiden, trouw aanwezig te zijn op de jaarlijkse oud-leerlingendag van zijn geliefd college, vrienden te bezoeken of materiaal te zanten voor de talrijke publicaties waarin hij één of ander aspect van de Geraardsbergse cultuurgeschiedenis wou belichten. Met het hem eigen enthousiasme zegde Renaat dadelijk zijn medewerking toe: hij zou teksten schrijven over de foto's van de Geraardsbergse Reuzenfamilie, van een

oud Kegelspel en van de Tongslijpers... Door het veel te vroeg heengaan van Renaat, de wijze leermeester, vriend en vader van zoveel volkskundigen in binnen- en buitenland, zijn die teksten er helaas niet gekomen...

Hoewel vriend Renaat dit veel beter had gekund wagen wij ons aan die analyse en bespreking die we, in dankbare herinnering, niet alleen opdragen aan de nagedachtenis van die grote pionier in de Vlaamse volkskunde maar evenzeer aan zijn achtbare en gastvrije familie.

Uit de ruim 200 kunstfoto's bespreken we nu de drie exemplaren die Renaat er destijds zelf uitkoos omdat hij ze zeer waardevol en representatief vond voor de Volkskunde: de Reuzenfamilie op de Markt, een oud Kegelspel en de Tongslijpers.

6. De Reuzenfamilie op de Markt

Niet alleen in zijn lijvige studie over de *Reuzen in Vlaanderen* ⁽¹¹⁾ maar ook in talrijke andere publicaties bewees Renaat hoe nauw de Geraardsbergse reuzenfamilie hem aan het hart lag. Het zal dan ook niemand verwonderen dat de Geraardsbergse VVV in 1987 een beroep deed op Renaat om deel uit te maken van de commissie ⁽¹²⁾ die een gepaste naam moest zoeken voor de tot dan toe naamloze reuzin. Mede onder zijn impuls kreeg ze niet minder dan vier namen: Gerarda, Ghislana, Agnes en Frieda. En toen de doopplechtigheid

De Reuzenfamilie op de Markt. Telkens als de "Reuzenfamilie op de Markt" verscheen volgde daar een echt volksfeest.

plaatsvond op zondag 10 april 1988 was Renaat niet alleen de feestredenaar maar mocht hij, naast toerismeschepen Ernest Daver, ook het peterschap van de pas gedoopte reuzin op zich nemen.

In tegenstelling tot nagenoeg alle overige foto's⁽¹³⁾ uit de collectie Declercq werd die met de *Reuzenfamilie op de Markt* reeds vaak gepubliceerd, zij het dan met een kwaliteitsverlies ten opzichte van het origineel. Zo troffen we hem niet alleen aan in enkele boeken⁽¹⁴⁾ maar ook op verscheidene losse publicaties. Opvallend is dat al die minder goede afdrucken teruggaan naar één reproductie door de Geraardsbergse

amateur-fotograaf Georges De Clercq, medestichter van de plaatselijke fotoclub Focus in 1949. Aan de hand van de originele glasplaten van Désiré Declercq maakte Georges De Clercq (=GDC) een reeks fraaie reproducties die destijds meermaals te kijk hingen op de jaarlijkse Focustentoonstellingen. Net als de reproductie van GDC voor de Focusexposities vermelden de replica's van zijn opname in de geciteerde publicaties als datering 'rond 1900' wat wellicht met de realiteit overeenstemt. We kunnen echter niet akkoord gaan met J. Van Mello⁽¹⁵⁾ die beweert dat de opname van de reuzenfamilie is gemaakt "tij-

dens de Processie van Plaisance of den Leutigen Ommegang vóór hun vertrek op de Grote Markt”: aangezien de schaduwen erop wijzen dat de zon tijdens de opname in het zuidwesten stond kan de foto niet genomen zijn tijdens of vóór de Processie die, zoals Renaat meermaals schreef, sinds 1515 jaarlijks op kermiszonntag in de late voormiddag - dus met de zon in het zuidoosten- door de stad trekt.

Toen Renaat die foto destijds bekeek vond hij hem -om meer dan één reden- merkwaardig. Geflankeerd door de dragers en de trommelaar wordt de fraai uitgedoste reuzenfamilie omgeven door tientallen kijklustigen in hun eenvoudige en volkse klederdracht. Het tussen palen opgehangen touw schijnt erop te wijzen dat de kijklustigen moeten worden op een afstand gehouden van een activiteit die in het midden van de Markt plaatsvindt. In tegenstelling tot de vele foto's met de reuzen vóór het stadhuis poseren ze hier vóór drie volledig gefotografeerde voorgevels van - bij uitstek volkse - gebouwen met boven elke toegangsdeur het woord 'Estaminet'. Links, naast een stukje voorgevel van het middeleeuwse Vleeshuis, is dat *Het Landhuis*, dat in 1870 werd aangekocht door de *Société dite Cercle Catholique La Concorde* die haar vergaderlokaal sinds 1922 de *Katholieke Kring de Eendracht* noemde. In het midden zien we het *Brouwershuis* en daarnaast de herberg van Ch. De Nutte-Viville die

ook *Tabacs, Vins, Spiritueux en Liqueurs* verkoopt. Opvallend tegen de gevel op de eerste verdieping is de 'carot, (¹⁶) een spilvormige rol gesponnen tabak (uit het Frans: carotte), destijds (en o.m. nu nog in Frankrijk) een typisch gevelteken voor handelszaken waar tabakswaaren te koop zijn. Het stukje gevel rechts daarvan hoorde toe aan de woning van de familie P. Carlier die, als naaste buur van notaris De Clercq, de eerste eigenaar werd van de besproken fotocollectie.

De foto met een van de oudste duidelijke afbeeldingen van de Geraardsbergse reuzenfamilie heeft niet alleen historische waarde maar hij is ook een volkskundig document: de twee hondjes op de voorgrond verhogen nog het speelse en spontane karakter van dit volkse tafereel.

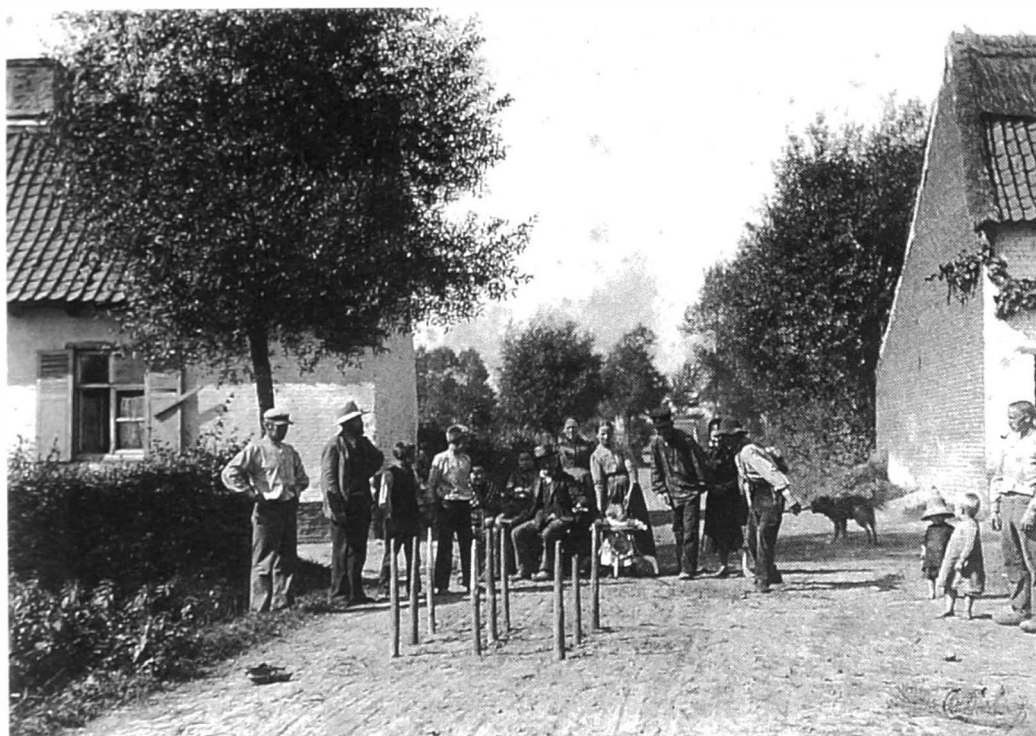
7. Een oud Kegelspel

Dat bijna niets uit de wereld van de volkskunde kon ontsnappen aan de speurneus en de belangstelling van Renaat hebben we duidelijk kunnen ervaren toen we op zoek gingen naar een verklaring van wat Declercq wou uitbeelden en op de gevoelige plaat vastlegde toen hij op een zonnige dag een groepje ontspannen mensen fotografeerde, aandachtig geschaard rond negen rechtopstaande paaltjes.

Niet alleen de baby in zijn loopwagentje, de kleuters en de jongeren maar ook de volwassenen, mannen zowel als

417

Een oud Kegelspel. De Franstalige rijke burger, notaris en fotograaf toonde grote belangstelling voor de arme Nederlandstalige bevolking en voor de karige ontspanning van de 'kleine man' o.m. tijdens "Een oud Kegelspel"

vrouwen, genieten hier blijkbaar even intens van het zonnig weer als van elkaars gezelschap en van enkele uren gezamenlijke ontspanning in het harde boerenleven. Onder het toezien van de hond, de omstaanders en de pater familias die in het midden zit maakt de man met slappe hoed rechts een zwaaiende beweging in de richting van de negen rechtstaande houten paaltjes.

Na menig vruchteloos vraaggesprek met oudere zegslui 'van te lande' en na geduldig bibliografisch onderzoek von-

den we uiteindelijk de verklaring van dit volks gebeuren in een kort artikel van de hand van... R.v.d.L.: *Zottegem - Vroeger kegelspel*.⁽¹⁷⁾ Zoals hij in voetnoot vermeldt haalde Renaat de concrete gegevens voor die bijdrage uit de nagelaten documenten van Jules van Steenberghe (1857-1934) uit Zottegem.

In de jaren 1880-1890 was het de zegsman meermaals opgevallen dat vrouwen in de wijk 'het Eindeke' (Zottegem) op zonnige zomernamiddagen vaak ontspanning zochten in het kegelspel: "Het

trof me, dat alleen vrouwen dit spel speelden. Daarvoor moest het goed weder en een rustdag wezen. Op zon- en heiligdagen, feesten en kermissen waren ze in de namiddag aan het kegelen. ⁽¹⁸⁾ Ze beschikten over negen houten kegels, met een smalle hals en ronde kop; ze vertoonden dezelfde vorm als de kinderkegeltjes en waren ongeveer zestig tot zeventig centimeter hoog. De speelsters schikten ze in een vierkant van ongeveer een meter, in drie rijen van drie. In het midden stond 'peetje negenman'; die was iets langer en was met meer ornamenten gedraaid. Hij had meer waarde dan de andere. De vrouwen bolden of wierpen van aan een meet een bol naar de kegels. Het was een houten, gedraaide bol in de vorm van een mof of manchon met een groef in, om hem stevig met een hand te kunnen vasthouden en hem te kunnen werpen. Een speelster mocht optreden zolang zij een of meer kogels kon omver smijten. Als ze miste, kreeg een ander haar beurt en de kegels werden recht gezet..."

In wezen vertoont de beschrijving van dit kegelspel in de Egmontstad grote overeenkomst met het door Declercq gefotografeerde volksspel. Bij Declercq echter is het geen exclusieve aangelegenheid voor vrouwen en verraadt het bovendien iets meer over de sociale en economische achtergrond van de spelers. Blijkbaar omdat ze zich geen dure, gedraaide kegels kunnen permitteren gebruiken ze eenvoudige dikke boom-

takken waarvan enkel de koning, in het midden en iets hoger dan de andere, heel sober is 'versierd' en 'bekroond' met een bol. Niet alleen daaruit maar ook uit de schamele kleding en het ontbreken van schoeisel bij de kinderen en bij enkele volwassenen kunnen we afleiden dat het hier goedkope ontspanning van de arme bevolgingsklasse betreft: het 'arm Vlaanderen', gefotografeerd door een rijke Franstalige burger!

8. De Tongslippers

Met een statig schuurgebouw op de achtergrond en gadeslagen door een jonge vrouw die haar strohoed in de hand houdt staan twee gehoede mannen aan een slijpsteen onder een nietgeknotte wilg. Terwijl de ene man de slijpsteen aan het draaien brengt duwt zijn schalkse makker het hoofd van een tweede meisje, dat met uitgestoken tong tussen hen staat, tegen de steen aan. De glimlach op alle aangezichten wijst op het ludiek karakter van die prent met blijkbaar volkse inslag en met twee basiscomponenten: een slijpsteen en een vrouwentong.

Hoewel we het woord 'tongslipper' ⁽¹⁹⁾ niet aantreffen in verklarende woordenboeken vonden we, onder het lemma 'tong', ⁽²⁰⁾ een uitdrukking die we met de slijpsteen in verband kunnen brengen. Dit werktuig zou inderdaad (figuurlijk) diensten kunnen bewijzen aan en remediërend kunnen werken bij personen die "een lange tong hebben,

De Tongslippers. De foto van "De Tongslippers" bewijst dat de Franstalige Désiré Declercq ook thuis was in ons Nederlandse idioom.

lang van tong zijn (veel praten, alles overbrieven)".

In de wereld van spreuken en spreekwoorden is het aantal uitdrukkingen met het woord 'tong' echter veel uitgebreider en sprekender. We geven een korte bloemlezing van uitdrukkingen ⁽²¹⁾ waarin de slijpsteen eveneens van pas kan komen: "Der vrouwen tong gaat heen en weêr als de staart van een kwikstaartje; de steek van de tong is erger

dan die van eene lans; de tong is oorzaak van veel kwaad; distels en doornen steken zeer, maar kwade tongen nog veel meer; er zijn banden voor alles, behalve voor de tong; geen erger venijn dan kwade tongen; hij is eene langtong; hij heeft eene gewette (of: geslepen) tong..."

Ondanks de wijze raad van Guido Gezelle ⁽²²⁾ "Wenst ge ooit gerust te leven, wilt uw tonge een toomken

geven" is die slijpsteen vaak onmisbaar, blijkbaar ook op de foto.

Voor de volkskundige verklaring van die prent moeten we eens te meer terugvallen op onderzoek door Renaat. Het laatste kapittel van zijn artikel *Vrouwenplagerijen* ⁽²³⁾ wijdt hij aan *Denderbelle. De Tongslippers*. Over het 'Hof van de Tongenslijpers' in Denderbelle schrijft Renaat o.m.: "Dat hof wordt aldus geheten, omdat er zich tuinbeeldjes bevinden die voorstellen: twee mannen die een oud wijfke de tong slijpen op een slijpsteen, met een paar toeschouwers daarbij die over de bestraffende, kurieuze operatie blijkbaar in de hemel zijn... Hoe oud is het beeld te Denderbelle? Niemand kan het met zekerheid of enigszins bij benadering verklaren. Bejaarde lieden beweren dat de beelden dateren uit de jaren 1700. Dat is een mondelinge traditie... De juiste betekenis is duidelijk: een spotternij met klappeien, en met het feit, dat vrouwen tongen niet verslijten. Over de herkomst tast men totaal in het duister...". Verder schrijft Renaat dat er zich een gelijkaardig beeld bevindt in het Museum voor Volkskunde in Gent, dat Frans Van Immerseel aan dit thema een tekening wijdde en dat de Gentse liedjesdichter Nand Snoeck het parodieerde...

In verband met nog een, elders uitgebeeld tongslippersmotief vermelden we ook een artikel over *De Tongenslijper of een merkwaardig tuinbeeld te Exaarde*

(sic). ⁽²⁴⁾ Het bewuste beeld staat in de tuin van de familie M. Gheldof-De Clercq in Eksaarde: "De bedoeling van de uitbeelding is zonder meer duidelijk: al wie aan kwaadsprekerij doet moet gestraft worden. En het meest afdoend middel om het hervallen te voorkomen is blijkbaar een stuk van de te lange tong afslijpen... Het beeld... is door de moeder van de vrouw des huizes tijdens haar jeugd meegebracht uit het Antwerpse. Zodat we met zekerheid mogen stellen dat de Eksaardse tongenslijper reeds sinds het begin van deze eeuw hier ter plekke zijn vakmanschap tentoonspreidt...".

Interessant lijkt ons ook nog het door F. Van Es aangehaald spotgezegde: ⁽²⁵⁾ "Ze moet naar Belle, heur tong is te lang" met volgende verklaring: "Te Denderbelle, Sinksenbelle genoemd, omdat men met Sinksen daar in bedevaart gaat tegen de kinderstuipen, staat in het hofje van een kasteel een steenen postuur, verbeeldend een vrouw, wier tong geslepen wordt aan een grooten slijpsteen. Vandaar dat men de inwoners van Denderbelle ook noemt 'de tongenslijpers'...".

Renaat werkte ook mee aan een ander artikel waarin de 'Tongenworp' ⁽²⁶⁾ in Denderbelle aan bod komt: "De spotnaam Tongenslijpers staat in Denderbelle voor klappeien en aan de Kapellestraat staat zelfs een beelden-groep die deze 'kommeren' vereeuwigd en die elk jaar, ter gelegenheid van

Belle-Kermis in de tweede helft van augustus, op een serenade mag rekenen. Het hoogtepunt van het kermisgebeuren is de jaarmarkt op dinsdag. 's Avonds worden sinds 1981 tongen uitgeworpen, zeg maar netjes verpakte koekjes..."

Het laatste woord geven we aan de heer Achiel Vermeiren die, als ondervoorzitter van de Heemkring van Lebbeke, aan ons o.m. het volgende vertelde: "Weinigen weten dat de driedelige terracottabeeldengroep oorspronkelijk was beschilderd en dat het centraal stuk 72 kg. weegt. Hoewel sommigen beweren dat de beelden dateren uit het einde van de 18de eeuw vermoed ik dat ze pas in de eerste helft van vorige eeuw tot stand kwamen. Tot 1964 was het de gewoonte dat de beelden van Denderbelle ieder jaar van 1 mei tot 1 oktober te kijk stonden voor het publiek. Nadat ze op 16 september 1965 door enkele grapjassen waren gestolen werden de beelden gedurende een paar jaren niet meer geëxposeerd. In 1981 riep de pas gestichte 'Orde van de Tongslippers' de 'Tongeworp' in leven. Meermaals heb ik het thema van de Tongslipper ook door levende figuren zien uitbeelden in folkloristische stoeten" aldus A. Vermeiren.

*Le Roi de la Gilde
Grand Serment*

*Impériale du
du Noble Jeu de*

VOGEL-PIC.

*Le Roi de la Gilde Impériale... de Vogel-Pic.
"Le Roi de la Gilde Impériale du Grand
Serment du Noble Jeu de Vogel-Pic" houdt in
de rechterhand de 16de-eeuwse zilveren drink-
beker die nog jaarlijks wordt gebruikt bij het
visjesdrinken tijdens het eeuwenoude
Krakelingenfeest op de Oudenberg. Wellicht is
dit de oudste foto van die kostbare schaal
waarop het wapenschild van Geraardsbergen
centraal staat afgebeeld.*

9. Vlaamse Volksleven

Hoewel notaris De Clercq behoorde tot de rijke en dus Franssprekende Geraardsbergse burgerij bewijst amateur-fotograaf Declercq dat hij niet

alleen grote belangstelling had voor en goed vertrouwd was met het rijke Vlaamse volksleven bij de kleine man (cfr. 2.1 **De Reuzenfamilie** en 2.2 **Een oud Kegelspel**) maar blijkt hij ook goed thuis te zijn geweest in de wereld van de Vlaamse gezegden en spreekwoorden (cfr. 8. **De Tongslippers**).

In dit artikel beperkten we ons tot een korte volkskundige bespreking van drie foto's van de Geraardsbergse notaris die blijft voortleven als kunstfotograaf Declercq. Tussen de ruim 200 (in één collectie) bewaard gebleven kunstfoto's van zijn hand zijn er echter nog veel andere (niet alleen) volkskundig zeer interessante prenten...

Samen met enkele Geraardsbergse vorschers werkt kunsthistoricus Mark Van Gysegem (Berlare) aan een grondige studie en een tentoonstelling over de kunst van Désiré Declercq in al haar aspecten. Onder de auspiciën van het stadsbestuur en met de medewerking van de cultuurraad van Geraardsbergen verschijnt het rijkelijk gellustreerd kunstboek er bij de opening van de fototentoonstelling in oktober 2000.

NOTEN

¹ Volgens M. Stefen F. Joseph, *Directory of Photographers in Belgium 1839-1905*. Antwerp, 1996, p. 456, telde Geraardsbergen tot 1905 welgeteld tien fotografen: twee amateurs en acht professionelen. In dit groepje was J.L. Eyckermans de eerste beroepsfotograaf want hij startte zijn activiteiten in 1872. De eerste amateur was Désiré Declercq die voor

het eerst wordt vermeld in 1874. Dank zij enkele recente vondsten kunnen we al een paar nieuwe namen aan dit tiental toevoegen.

- 2 Sinds we over die 'ontdekking' reeds een en ander publiceerden in het regionaal publicitair blad "'t Spuwerke" reageerden diverse lezers die ons verscheidene andere, in bewuste collectie niet-voorkomende foto's van dezelfde hand bezorgden.
- 3 In VAN GYSEGEM (Mark). *Fotografie in Oost-Vlaanderen*. Gent, 1992, 192 p., ill., schrijft de auteur over Declercq: "Hij was in elk geval de amateurfotograaf die vanuit Oost-Vlaanderen de meeste inzendingen naar Duitse, Engelse en Franse steden stuurde. Bij tentoonstellingen in Gent krijgen we het volgende commentaar: 'De notaris De Clercq (sic) van Geeraardsbergen is voorzeker een kunstenaar in photographie; al zijne tentoongestelde werken getuigen van een zeer ontwikkeld kunstgevoel. Nog op te merken: de tabaksplantage, eene kudde schapen op eene helling, een portret van grootsche opvatting en een springend paard. De grootste lof mag aan deze uitstalling (=tentoonstelling) toegezwaard worden...'" (p. 82-29).
- 4 Volgend jaar publiceert Freddy De Chou een studie over de politieke dynastieën in Geraardsbergen en zijn fusiegemeenten. Ook de notarisfamilie De Clercq behoorde tot die politieke familieclans.
- 5 SCHREVER (Albert). Ego-documenten van Charles De Clercq en Arthur Broeckaert. *OVZ*. 1995 (70), p. 209-211 en SCHREVER (Albert). Een tijdsdocument uit 1916. Oudleerling Arthur Broeckaert (1894-1977) spreekt AKVS toe. *Krakelingen (Viermaandelijks tijdschrift van het Sint-Catharina-college in Geraardsbergen)*, 1995 (XL), p. 173-179.
- 6 In ons boekje SCHREVER (Albert). *L. Bert-de l'Arbre en de neogotiek in Geraardsbergen*. Geraardsbergen, 1988, beantwoordden we de vraag "Om welke reden breidde L. Bert zijn naam uit tot L. Bert-de l'Arbre?" (p. 48) destijds met de bewering dat hij de familienaam

van zijn echtgenote Justine de l'Arbre - met koppelteken - toevoegde aan de zijne om er een "adellijk tintje" (p. 51) aan te geven. Naar het voorbeeld van zijn zwagers, burgemeester Charles de l'Arbre-de-Turck en olieslager Jan van Steenberghe-Bert, klonk de dubbelnaam "L. Bert-de l'Arbre" inderdaad heel wat chiquer, zeker bij L. Bert die vaak in "betere kringen" verkeerde! Zo was hij o.m. goed bevriend met zijn leermeester Jean-Baptiste (de) Bethune ("Jan Gotiek") die op 8 februari 1871 als baron in de adelstand was verheven. Nu we de dubbelnaam L. Bert-de l'Arbre vergelijken met die van de artiesten Declercq en Broekaert sluiten we niet uit dat kunstschilder L. Bert-de l'Arbre op die manier ook een "artistiek tintje" aan zijn naam heeft willen geven.

7 Naast de ruim twintig in het Geraardsbergse te lokaliseren opnamen zijn er in de collectie minstens evenveel foto's die Declercq heeft genomen in o.m. de Vlaamse gemeenten Breivelde, Everbeek, Herzele, Oudenaarde, Parike, Sint-Jans-Hemelveerdegem... Slechts enkele opnamen gebeurden in Wallonië.

8 HEILBRUN (Françoise). *Around the World Explorers, travelers and tourists*. In: FRIZOT (Michel) red. *A new History of Photography*. Keulen, Könemann, 1998, p. 148-166: "Dit bekende dat rondreizende fotografen een heel labo met zich moesten meeslepen. Naast de donkere kamer en haar toebehoren was er een vouwtent die, zodra die was opgesteld, volkomen duisternis verschafte waarin de fotograaf de platen kon behandelen. Ze namen ook een houten kost met zich mee die ook kon dienstdoen als tafel. Die bevatte zowat een dozijn flesjes met chemicaliën, een voorraad zuivere glasplaten, kommetjes en spiegels, gedistilleerd water, plaathouders, een statief, en, vanzelfsprekend, de camera zelf die op zich reeds twaalf kilo kon wegen". Zie ook CRAEYBECKX (A.S.H.). *De zegetocht van de Fotografie. Cultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen*. Gent, 1962, dl. I, p. 3-20. In verband met de "rondreizende fotografen" schrijft Craeybeckx over de "eerste pioniers (van de fotografie) in ons land" o.m. "zij

waren genoodzaakt goed sluitende tenten, een zwaar apparaat, een dito statief, het materiaal voor het bereiden der platen en zelfs water mee te slepen. Alles samen minium 50 kg. De meesten vervoerden hun last met een kruitwagen die de Engelsen met een eufernisme 'sun-car' noemden" (p. 9).

9 VANDER HEYDE (Lidwine). *Kunstpatrimonium Schilderijen Abdij Hospitaal Stadhuis Geraardsbergen*. Geraardsbergen, 1985, p. 216-217.

10 De prentbriefkaart staat afgebeeld bij het artikel van STRYPENS (H.). *Aardappelziekte en economische crisis in Vlaanderen - Hongersnood in Geraardsbergen 1845-1850*. *Maandblad voor alle verzamelaars Carto Numisclub Geraardsbergen*, 1985, nr. 36, p. 15. Ze is echter niet weer te vinden in FLAMANT (J.). *Geeraardsbergen in oude zichtkaarten III*, in afleveringen verschenen in *Maandblad voor alle verzamelaars Carto Numisclub Geraardsbergen*, 1990, nrs. 82-90 die aan het werk van de Cock Frères zijn gewijd.

11 VAN DER LINDEN (Renaat). *Reuzen in Vlaanderen*. Aartselaar, 1985, 296 p., ill.

12 GERAARDSBERGEN. *JUBILEUMBROCHURE 50 JAAR V.V.V. 1938-1988*. Geraardsbergen, 1988, p. 10-11.

13 In het kunstboek dat in oktober 2000 verschijnt geeft Van Gysegem ook een bespreking van alle foto's van Declercq die hij aantrof in binnen- en buitenlandse archieven, collecties, publicaties en musea.

14 VAN DAMME (Rik). *Zo was... Geeraardsbergen*. Antwerpen, 1973, p. 55bis en VAN MELLO (J.). *Van Gerardimontium tot Geraardsbergen*. Tielt, 1977, p. 55.

15 VAN MELLO (J.). *Van Gerardimontium tot Geraardsbergen*. Tielt, 1977, p. 55.

16 De taalkundige verklaring van dit woord is o.m. te vinden in de naslagwerken van DE VRIES (J.). *Etymologisch Woordenboek. Waar komen onze woorden vandaan?* Utrecht/

- Antwerpen, 1961 en 1979, VERCOUILLIE (J.). *Beknopt Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Gent, 1925 en VAN VEEN (P.A.F.). *Etymologisch Woordenboek. De herkomst van onze woorden*. Van Dale Lexicografie Utrecht/Antwerpen, 1994. Dit woord is o.m. ook te vinden bij FLAMANT (Jacques) e.a. *Tabaksgenot en Sigarenglorie*. Geraardsbergen, 1987. Voor de volkskundige betekenisevoluitie van dat woord verwijzen we naar DEVOS (Magda) en DE TIER (Veronique). Slordig en overhaast tewerk gaan: Klein Lexicon van Vlaamse Dialectwoorden. *OVZ*, 1999 (74), p. 123-124.
- 17 V(AN) D(ER) L(INDEN) R(enaat). Zottegem - Vroeger kegelspel. *OVZ*, 1969 (44), p. 22.
- 18 Volkskundige eigenaardigheden en iconografie over andere en oudere vormen van het kegelspel zijn o.m. te vinden bij VAN DER LINDEN (lic. Renaat). *Het bolspel in Vlaanderen vroeger en nu*. Tiel-Den Haag, 1966, 272 p., ill. en bij PIETERS (Jules). Een verdwijnend volksspel - Het Pieren. *OVZ*, 1954 (29), p. 165-178.
- 19 Naar analogie met woorden als Tongbreker, Tongkijker en Tongschraper (Woordenlijst Nederlandse Taal. Den Haag-Antwerpen, 1995) en met het woord Tongsnijder, volkskundig besproken door PEETERS, (prof. dr. K.C.). *Eigen Aard*. Antwerpen, 1975, p. 37, menen we dat 'Tongslijper' - en niet 'Tongenslijper' - de enige, correcte vorm is. Volgens dhr. Achiël Vermeiren, heemkundige uit Lebbeke, wordt de spotnaam echter door nagenoeg iedereen uit de regio uitgesproken als 'tonge(n)slijper'.
- 20 VAN DALE, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*. Utrecht/ Antwerpen, 1984, 3 dln., Derde Deel, p. 2951-2951.
- 21 HARREBOMÉE (P.J.). *Spreekwoordenboek der Nederlandsche Taal of verzameling van Nederlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van vroegeren en lateren tijd*. Utrecht, 1858-1862, Deel 2, p. 337-339 en Deel 3, p. LXIX.
- 22 Geciteerd door TER LAAN (K.). *Nederlandse Spreekwoorden, Spreuken en Zegswijzen*. 's Gravenhage, 1951, p. 248.
- 23 VAN DER LINDEN (lic. Renaat). Vrouwenplagerijen. *OVZ*, 1968 (43), p. 154-163.
- 24 PIETERS (Marcel). De Tongenslijper (sic) of een merkwaardig tuinbeeld te Exaarde (sic). *OVZ*, 1998 (73), p. 128.
- 25 VAN ES (F.). Volkshumor. Addenda en Corrigena. B) Lijst der Spotgezegden en -rijmpjes. *OVZ*, 1933 (8), p. 117-119. In eerder gepubliceerde artikels van dezelfde auteur vonden we nog twee andere spottende uitlatingen over de bewoners van Denderbelle. Naast de spotnaam "Denderbelsche koeien" in VAN ES (F.). Volkshumor. Lijst der reeds aangeteekende en verzamelde Bij- en Spotnamen van Oostvlaamsche Gemeenten, *OVZ*, 1927 (2), p. 9-15, noteerden we ook nog het spotzinnetje "Belle is bot" in VAN ES (F.). Volkshumor. Lijst der reeds aangeteekende en verzamelde Spotgezegden en -rijmpjes op Oostvlaamsche Gemeenten. *OVZ*, 1929 (4), p. 22-27. Met oprechte dank aan ir. Paul Lindemans die ons de nagenoeg volledige eerste 44 jaargangen van *OVZ* ter beschikking stelde.
- 26 BROECKHOVE (Maurits), GIRALDO (Walter) en VAN DER LINDEN (Renaat). Het Wormmotief in Oost-Vlaanderen. Aspecten van een eigentijdse feestcultuur. *OVZ*, 1991 (66), p. 135-164.